

EGERESI ZOLTÁN

A KARABAHI HÁBORÚ VÉGE?

END OF THE WAR IN KARABAH?

MKI ELEMZÉS

Összefoglalás: Az elemzés arra törekszik, hogy átfogó képet nyújtson a több évtizede húzódó karabahi konfliktusról, és bemutassa a szeptember közepén zajló sikeres azerbajdzsáni támadáshoz vezető utat, illetve annak fényében a jövőbeni kilátásokat a terület és a lakosság számára. Az elemzés szerint Azerbajdzsán az eredménytelen béketárgyalások miatt folyamatosan fokozta a régióra nehezedő katonai nyomást, végül a 2023. szeptember 19-én indított támadással átütő sikert ért el, s a karabahi örmény vezetés kapitulált. Noha egyelőre még sok a bizonytalanság a terület reintegrációját illetően, jelenleg az örmény lakosság elvándorlása zajlik a Lacsin korridoron keresztül Örményország felé. A közeljövőben valószínűleg a karabahi örmény lakosság létszáma a töredékére esik vissza, és teljes mértékben helyre fog állni az azerbajdzsáni kontrol.

Kulcsszavak: Azerbajdzsán, Örményország, Karabah, Kaukázus

Abstract: *The analysis aims to provide a comprehensive picture of the decades-long conflict in Karabakh and to present the path leading to the attack on Azerbaijan in mid-September, as well as the prospects for the territory and its population after its success. According to the analysis, due to the ineffective peace negotiations, Azerbaijan continuously increased the military pressure on the region, finally achieving a resounding success with the attack it launched on September 19, 2023, and the Armenian leadership in Karabakh capitulated. Although there is still a lot of uncertainty regarding the reintegration of the area, the exodus of the Armenian population is currently taking place through the Lachin corridor towards Armenia. In the near future, the Armenian population of Karabakh will probably decrease to a fraction and Azerbaijani control will be fully restored.*

Keywords: Azerbaijan, Armenia, Nagorno-Karabakh, Caucasus

Bevezetés

Majdnem három évvel a második karabahi háború kezdete után (2020. szeptember 27.) úgy tűnik, a több évtizedes karabahi konfliktus a végéhez közeledik. Azerbajdzsán szeptember 19-én „terrorellenes támadást” indított a karabahi örmény entitás ellen, amely a katonai túlerőnek köszönhetően és a segítség elmaradása miatt egy nap után gyors győzelemmel ért véget: az örmény fél kapitulált. Szeptember 21-én a helyi örmény vezetés megkezdte a tárgyalásokat az azeri küldöttekkel. Az elemzés írásakor még nem született békeszerződés, de az erőviszonyok tekintetében az örményeknek nagyon kevés mozgásterük van, nemzetközi jogilag pedig a terület Azerbajdzsán részét képezi, amit Jereván és Moszkva is elismer. Az elemzés a hegyi-karabahi kérdést kívánja körüljárni, miközben rámutat az azeri siker okaira, és vázolja a jövőre vonatkozó forgatókönyveket.

Az előzmények

A Dél-Kaukázus hagyományosan soknemzetiségű terület, ahol három nagy népcsoport (azeriek, örmények és grúzok) mellett számos kisebb csoport is él (osztetok, abházok stb.), amelyek – a Balkánhoz hasonlóan – egy mozaikszerű, kevert etnikai teret alkotnak. Ugyan a 20. század folyamán számos háború, mészárlás és üldözés miatt jelentős mértékben homogenizálódott a régió, továbbra is vegyes etnikumú területnek számít, ahol az országhatárok nem mindig esnek egybe az adott nép etnikai határával. A karabahi konfliktus is az etnikai megosztottságra, illetve a szovjet vezetés bő száz évvel ezelőtti közigazgatási döntésére vezethető vissza: az 1920-as évek elején Azerbajdzsán örmény többségű területén, Hegyi-Karabahban létrehoztak egy autonóm tartományt, nagyjából 5–40 kilométerre az örmény tagköztársaságtól. Az örmények több szempontból is sérelmezték a döntést: egyrészt a tartomány lakói szerettek volna egyesülni Örményországgal, másrészt pedig Azerbajdzsán megkapta Nahicsevánt egy exklávé formájában, cserébe viszont ez nem adatott meg az örményeknek Hegyi-Karabah esetében.

Emiatt a Szovjetunió fennállása alatt az örmények folyamatosan lobbiztak Karabah elcsatolásáért – eredménytelenül. A 1980-as évek végén a Szovjetunió növekvő válságával párhuzamosan az etnikai konfliktus is fellángolt a Dél-Kaukázusban. Az autonóm területen 1988 elején a mintegy 75 százalékos többségben lévő örmények népszavazást tartottak, amely kimondta az Örményországgal való egyesülést, mindezt a referendumot illegitimnek tekintő bakui kormányzat ellenében. A növekvő feszültség végül interetnikus összetűzéshez vezetett Karabahban, amely hamarosan megisméltódott Azerbajdzsán más, kevert etnikumú területein. A napokon át tartó pogromok végül több száz ezer örmény és azeri elmeneküléséhez vezettek Azerbajdzsánból és Örményországból egyaránt. A konfliktus azonban nem ért véget. Azerbajdzsán 1991-es függetlenné válása után megszüntette Hegyi-Karabah autonómiáját. Az örmények válasza a konfliktus eszkalálása és egy saját köztársaság kikiáltása lett. Az 1992-ben induló fegyveres konfliktus két éve alatt az azeri csapatok vereséget szenvedtek az oroszok által támogatott örményektől, számos mészárlásnak köszönhetően több tízezer ember veszítette életét, s mivel az örmény csapatoknak a Hegyi-Karabah és Örményország közötti területet sikerült megszállniuk, a konfliktusnak köszönhetően mintegy 700 ezer azerinek kellett elhagynia otthonát, szellemvárosokat hagyva maga után. Az ország területének mintegy 20 százaléka örmény uralom alá került, a belső menekültek ellátása hatalmas terhet rótt az államra (a lakosság kb. 10 százaléka annak számított), miközben a tervgazdaságból a piactudásba történő átmenet eleve jelentős visszaesést okozott a szegény kaukázusi államban.

Azerbajdzsán gyakorlatilag semmilyen érdemleges külföldi segítséget nem kapott, noha az ENSZ négy határozatban szólította fel az örményeket az elfoglalt területek kiürítésére, elismerve a Hegyi-Karabah fölötti azerbajdzsáni joghatóságot. A katonai vereséget szenvedő azeriek végül 1994-ben kötöttek fegyverszünetet Bisekben. A Karabahi Köztársaságot senki – még Jereván sem – ismerte el, s a jól védhető területeken a helyi örmények komoly erődítési munkálatokba kezdtek, hogy a későbbi azeri támadásokat megállíthassák. A helyzet menedzselésére megalakult az EBESZ Minszk Csoportja, amely Franciaország, Oroszország és az Egyesült Államok vezetésével a konfliktus megoldását hivatott elérni. A tárgyalások és különböző tervek végül nem vezettek eredményre a következő évtizedekben.

Ugyanakkor jelentős változás állt be Azerbajdzsán és a karabahi örményeket támogató Örményország közötti gazdasági helyzetben. Kihasználva a szénhidrogénkészletet, Ilham Aliyev idején megindult a megfelelő infrastruktúra kiépítése. A Baku–Tbiliszi–Ceyhan-kőolajvezeték, majd a Transzanatóliai gázvezeték révén az ország bevételei jelentős mértékben emelkedni kezdtek (volt olyan év, amikor 10 százalék fölött bővült a GDP), egyúttal több regionális és nemzetközi szereplő számára is felértékelődött Azerbajdzsán.

Az azeri politika, amely igyekezett minél több szövetségest találni, a 2010-es évektől sikeresen fűzte szorosra kapcsolatát a NATO-tag Törökországgal. Ezt eleve segítette, hogy a két nép testvérként tekint egymásra (a két nyelv nagyon közel áll egymáshoz), illetve az a gazdasági partnerség, ami felértékelte Azerbajdzsánt Ankara számára. Az azeri energetikai vállalat, a SOCAR vált az egyik legnagyobb befektetővé Törökországban, de Azerbajdzsán megjelent hadiipari importőrként: a török fegyverek, különösen a drónok fontos felvevőpiacává vált. Ezzel párhuzamosan a katonai együttműködés is intézményesült: [2010-ben katonai szerződést kötöttek](#), illetve 2013-tól rendszeressé váltak a hadgyakorlatok.

Ilyen előzmények után az azeri vezetés már a 2010-es évek második felében elkezdettnek látta az időt, hogy a parttalan – és vélhetőleg területi koncesszióval végződő – béketárgyalások helyett fegyveres úton, az örmények által megszállt terület visszafoglalásával rendezze a kérdést. Erre először 2016 áprilisában tett komolyabb kísérletet, amely viszont néhány nap múlva nagyhatalmi nyomásra sikertelenül befejeződött, noha értékes tapasztalatokat hozott az azeri fegyveres erők számára.

A koronavírus-járvány idején, 2020 nyarán újabb kísérlet történt, akkor az Örményországgal közös határszakaszon. Ezt követően 2020. szeptember 27-én megindult egy nagyszabású azeri offenzíva. A mintegy 44 napig tartó háború keretében az örmény ellenőrzés alatt lévő területek délkeleti részén sikerült áttörést elérni, majd Hegyi-Karabah területének mintegy 30 százalékát elfoglalva bevették a déli rész legjelentősebb városát, Susát. Ezután az örmények feladták a harcot, és november 9-én Oroszország bevonásával megkötötték a kilenc pontból álló fegyverszünetet. [A fegyverszünet](#) értelmében Azerbajdzsán visszakapta a Karabah körüli örmény ellenőrzés alatt álló területeket (ez 2020 végéig meg is történt), az orosz békefenntartók pedig átvették a Lacsin-korridor fölötti irányítást, és szavatolták a karabahi örmény enklávé ellátását. Ugyanakkor több pontot nem sikerült teljesíteni: egyrészt az örmény fegyveresek nem vonultak ki a területről, másrészt a Zangezur-korridort sem sikerült megnyitni mind a mai napig.

A második karabahi háború utáni időszak (2020–2023)

Az elmúlt közel három év a fegyverszünet pontjainak megvalósításával, illetve Baku részéről egy végső rendezés kierőszakolására tett kísérletekkel telt. Ami a béketárgyalásokat illeti, azok 2021 elején, Moszkva mediálásával kezdődtek meg. Az év végén az Európai Unió is bekapcsolódott a folyamatba, innentől kezdve a két ország vezetői mind orosz, mind uniós közvetítéssel rendszeresen találkoztak, azonban nem született lényegi eredmény sem a karabahi rendezést, sem a határvitát vagy a Zangezur-korridort illetően. Ebben az évben az Egyesült Államok is mind aktívabban jelent meg közvetítőként, több magas rangú találkozóznak is helyet biztosítva.

Köszönhetően a nemzetközi közvetítéssel folyó tárgyalásoknak, az álláspontok némileg közeledtek, vagyis pontosabban Jereván engedni kényszerült: elismerte Azerbajdzsán területi integritását. Az örmény fél sikerként tudta elkönyvelni, hogy 2022 őszén az EU

georgiai missziójából (EUMM Georgia) mintegy 40 embert az örmény–azeri határra küldtek a határkijelölés és a helyzet monitorozása céljából. Az eredetileg két hónaposra tervezett misszió lezárulta után az EU külön missziót hozott létre az EU örményországi missziója néven ([European Union Mission in Armenia, EUMA](#)).

Mostanra mind az orosz, mind a nyugati közvetítéssel folyó tárgyalásokon született egy-egy tervezet, azonban a karabahi örmény lakosság helyzetéről nem sikerült megállapodni. Mindkét rendezési tervbe külön garanciákat szerettek volna beépíteni az örmény lakosság védelmében, de az azeriek ezt arra hivatkozva nem fogadták el, hogy a helyi örmény lakosságot ugyanolyan jogok illetik meg, mint az állam valamennyi polgárát.

Míg tehát örmény részről egyre több aktor bevonásával a karabahi örmény lakosság helyzetének biztosítása volt a cél, addig Azerbajdzsán megpróbált eredményeket elérni fegyveres, illetve politikai nyomásgyakorlással is. Az előbbire már 2021 tavaszán láthatunk példát, amikor a delimitációs kérdések rendezésére fegyveres összecsapások kezdődtek az örmény–azeri határon. Ezek a határmenti összecsapások változó intenzitással folytak, azonban nem hoztak érdemi eredményt. Az örmény katonai jelenlét miatt és a fegyverszünet megsértésére hivatkozva a karabahi örmény területeket is érték azeri támadások, azonban ezek jellemzően heves nemzetközi reakciókat váltottak ki, s az azeri előrenyomulás sosem érte el érdemi eredményt. A kölcsönös támadásoknak és aknáknak köszönhetően az utóbbi három évben több mint 1300 ember veszítette életét.

A 2022 végén azeri környezetvédők vonultak a Lacsin-korridorra, arra hivatkozva, hogy az örmények az ellenőrzésük alatt lévő területen illegálisan bányásznak ezüstöt és rezeret, amelyet Örményországba szállítanak. A békefenntartók nem tudtak mit kezdeni a tüntetőkkel, annak ellenére, hogy jelenlétük akadályozta a közlekedést a korridoron, és ezáltal a karabahi örmények ellátását. Ugyan az orosz csapatok kíséretében és a Nemzetközi Vöröskereszt révén érkezett utánpótlás, illetve a sürgős orvosi ellátásra szorulókat is elszállították, a kifogyó készletek miatt egyre kétségbeejtőbb helyzetbe került a lakosság. A hágai Nemzetközi Bíróság 2023 februárjában azt [a döntést](#) hozta, hogy Azerbajdzsánnak biztosítani kell a személyek, járművek és szállítmányok akadálytalan mozgását a Lacsin-korridor mindkét irányában. Baku szerint viszont ennek garantálásában nem történt változás. Egészen április 23-ig, amikor is az azeri hadsereg egy ellenőrzőpontot állított fel a korridor mentén, ami egyértelműen a kontrol megszerzését célozta a terület fölött, ami tovább nehezítette a mozgást a folyósón. A lépés élénk kritikákat váltott ki nemzetközi szinten. Moszkva a 2020-as fegyverszünet [megsértésének tekintette az akciót](#), s azonnal leváltotta a békefenntartók vezetőjét – ha már tétlenül nézte az ellenőrzőpont felállítását.

A helyzet a tárgyalások eredménytelensége miatt tovább romlott, miután az azeriek július 26-án leállították a közlekedést Karabah irányába, ezzel a nemzetközi Vöröskereszt elől is elzárva a lehetőséget, hogy [humanitáriust segélyt](#) szállítson a területre. A helyzetet súlyosbította, hogy a karabahi örmények szeptember elején elnökválasztást tartottak, ami Bakut felháborította. Szeptember 19-én az azeri Védelmi Minisztérium [közzé tett egy nyilatkozatot](#), amelyben arról számoltak be, hogy aznap az örmények által telepített aknák miatt hat ember: négy katona és két civil életét veszítette. Ezért, illetve a 2020-as fegyverszünet megsértése miatt (még mindig nem vonták ki a fegyveres örmény csapatokat) terrorellenes műveleteket indít a karabahi terület ellen.

Az azeri csapatok ezután gyors sikereket értek el, a meginduló bombázások miatt az örmények nagy számban menekültek az orosz békefenntartók által ellenőrzött repülőtérré. A harcokban az örmények szerint legalább kétszáz ember veszített

te életét, köztük hat orosz békefenntartó. Öt orosz békefenntartó ráadásul az azeri támadás áldozata lett, emiatt [Ilham Aliyev bocsánatot is kért](#) Vlagyimir Putyintól, aki ezt elfogadta.

Az azeri offenzíva gyors sikert ért el: egy nappal később, szeptember 20-án a karabahi örmények kapituláltak, s orosz közvetítéssel életbe lépett a fegyverszünet. Az azeri államfő bejelentette, hogy visszaállt az azeri szuverenitás, s a [katonai művelet véget ért](#). A tárgyalások a terület helyzetének rendezéséről szeptember 21-én elkezdődtek.

Miért most?

A 2020-as győzelem megmutatta, hogy az erőviszonyok végérvényesen az azerieknek kedveznek. Az örmények által elszenvedett súlyos veszteségeket nem sikerült pótolni, miközben a jóval nagyobb anyagi mozgástérrel rendelkező azeri hadseregben folyamatos volt a fejlesztés és az eszközbeszerzés. Ráadásul a fegyverszünet miatt kiürített területek egy exklávévá változtatták Karabahot, amely nem kaphatott érdemi segítséget Örményországtól, s a Lacsín-korridor lezárása miatt az utánpótlás az utóbbi közel egy év folyamán is akadozott. Eközben pedig az azeriek ellenőrzésük alá vonták a Karabahhoz szomszédos területeket, lehetővé téve, hogy katonailag is körülzárják a régiót. Az erőviszonyok egyértelmű romlása mellett a geopolitikai változások sem kedveztek az örmény félnek. Noha Moszkva tekinthető Jereván legfontosabb szövetségeseinek, ez valójában egy problémás reláció. Oroszország már 2020-ban sem sietett leállítani az azeri offenzívát a Nyugat-barátnak mutatkozó Nikol Pasinjjal szemben. A fegyverszünet, a kétezer fős orosz kontingens és később az orosz-török monitoringközpont felállítása ugyan jelezte Oroszország meghatározó szerepét a rendezésben, de az ukrajnai háború után Moszkva pozíciói meggyengültek a Dél-Kaukázusban is. Továbbá érdemes figyelembe venni azt, hogy a hegyi-karabahi konfliktus alapvetően különbözik más, posztsovjet befagyott konfliktusoktól, amelyekben Oroszország aktív szereplő volt, s csapatai jelenleg is a „független” entitások területén állomásoznak, akik biztosítják a szakadár entitások túlélését. Ezzel szemben, ahogy láttuk, a karabahi konfliktus alapvetően bilaterális alapon zajlott, s hiányoztak belőle az orosz csapatok és a katonai jelenlét.

Oroszország is elismerte Azerbajdzsán területi integritását, s miközben megfelelt neki a két kaukázusi állam alacsony intenzitású, néha ugyan forróvá váló befagyott konfliktusa, megelégedett a Minszki Csoport által menedzselte, eredménytelen tárgyalásokkal. Ugyan a békefenntartók formájában az orosz katonai jelenlét állandósult a régióban, azonban ennek mandátuma korlátozott időre, öt évre szól, másrészt pedig területileg a békefenntartók feladata a Lacsín-korridor és az azon folyó közlekedés, nem pedig egész Karabah biztosítása. A korlátozott orosz jelenlét és érdeklődés, valamint a lekötöttség az ukrajnai fronton közösen azt eredményezték, hogy Moszkva a kisebb-nagyobb határincidenseknek nem volt képes elejét venni. A 2022 szeptemberi, több száz halálos áldozattal járó azeri támadás után Pasinjan az év végi Kollektív Biztonsági Szervezet (CSTO) csúcsán ingerülten jelezte, hogy Oroszország nem védi meg a szövetség tagjait. Az azeri tüntetők vagy a határincidensek ellen az oroszoknak a későbbiekben sem sikerült ellenszert találni. Oroszország továbbra is szavatolja Örményország területi integritását, azonban jóval kisebb mozgástérrel rendelkezik Azerbajdzsánon belül, különösen úgy, hogy maga is elismeri az azeri területi fennhatóságot Karabah felett.

A hatékony orosz segítség elmaradása miatt Pasinjan igyekezett a nyugati kapcsolatait erősíteni. Ehhez hagyományosan számíthatott a Franciaországban és az Egyesült Államokban élő örmény diaszpórára. Jereván az utóbbi időben a [Nyugat felé számos gesztust tett](#) – ezzel viszont pont annak a hatalomnak az elkötelezettségét csökkentette, amely érdemben tudott volna hatni a konfliktusra: Oroszországot. A miniszterelnök felesége, Anna Hakobian humanitárius segítséget vitt Kijevbe, s [az ukrán elnökkel is találkozott](#). Az örmény parlament elnöke felvetette annak lehetőségét, hogy az ország csatlakozzon a Nemzetközi Büntetőbírósághoz – ez esetben viszont le kellene tartóztatnia Vlagyimir Putyint, amennyiben az országba látogat. Szeptember 11-én pedig 85 amerikai katonával együtt megkezdődött egy közös örmény–amerikai hadgyakorlat, mely éppen [szeptember 20-án ért véget](#).

A kilátások

A kapituláció utáni napon, szeptember 21-én a karabahi örmény vezetők és azeri megbízottak elkezdték a tárgyalásokat a terület reintegrációjáról. Az eddigi hírek alapján egyelőre nem született megegyezés. Néhány örmény csoport folytatta a harcot, azonban az azeri túlerővel szemben nem lesznek képesek érdemi ellenállást kifejtteni.

Jelen pillanatban nem lehet megmondani, mi lesz az örmény lakosság sorsa. Ami egyelőre biztos, az a kivándorlás: [több ezer ember hagyta el a területet](#) az utóbbi napokban. Hikmet Hayijev, azeri elnöki tanácsadó arról beszélt, hogy Baku biztosítja az örmény kisebbség kulturális, vallási és önkormányzati jogait, azonban egyelőre egyáltalán nem biztos, hogy az autonómia bármilyen formáját megadnák nekik – a területi autonómia biztosan kizárt. Az azeri kontrol helyreállítása miatt feltehetően az örmény lakosság jelentős része – több évtizedes háború és kölcsönös gyűlölködések, az elmúlt év nélkülözései és a bizonytalan kilátások miatt – el fogja hagyni a területet, noha a szegény és elszigetelt Örményország szintén nem annyira kedvező lehetőség. Vélhetően Azerbajdzsán nem fogja akadályozni az örmény elvándorlást: jelen helyzetben a nemzetközi imázsát rongáló esetleges etnikai összecsapásoknak mindenképp elejét akarja venni, másrészt hosszabb távon a kisebb örmény lakosság kevesebb etnikai villongással járhat.

Az örmény népesség számát illetően az adatok eltérőek – Jereván 120 ezer, Baku viszont csupán pár tízezer emberről beszél –, az viszont biztos, hogy jelentős etnikai tömb nem fog megmaradni, bár ettől függetlenül az azeriek visszatérése a megmaradt örmény lakta területekre feszültséget okozhat. Két héttel a művelet után az [örmények döntő része \(mintegy százezren\)](#) elhagyta Hegyi-Karabahot, a helyben maradók számát legfeljebb egy-két ezerre becsülik.

Bár a helyzet Karabahban még bizonytalan, Jerevánban már tüntetések kezdődtek a Pasinjan-kormány ellen, és több tucat embert letartóztattak. Az örmény vezetés mozgásteret minimális az azeriekkel szemben, ráadásul a határok delimitációjának, illetve a Zangezur korridor megépítésének kérdése továbbra is napirenden van – egyesek szerint ezekkel kapcsolatban Baku újra fegyverekhez nyúlhat; itt az eskalációnak az ország területén állomásozó orosz egységek vehetik elejét, de a határvillongások valószínűsége az előző három évhez hasonlóan magas marad.

MKI ELEMZÉS

A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© A Magyar Külügyi Intézet, 2023.

Szerző:

EGERESI ZOLTÁN

Lektorálta:

BARANYI TAMÁS PÉTER

Nyelvi lektor: T-Kontakt Kft. | Tördelés: Lévárt Tamás

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Külügyi Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

ISSN 2063-9244

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.44>

Korábbi kiadványainkat megtekintheti az [Intézet](#) weboldalán.